

Література

1. Разумов О. С. Системные знания: концепция, методология, практика / О. С. Разумов, В. А. Благодатных. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 400 с.
2. Alex Koohang, Keith Harman, & Johannes Britz (Eds.) Knowledge Management: Theoretical Foundations - Informing Science, 2008, P. 304
3. Faucher, J.-B. P. L., Everett, A. M., & Lawson, R. (2006). Reconstituting knowledge management. Proceedings of the international Conference on Business Knowledge Management, Macao. P. 36-50
4. Hicks, R. C, Dattero, R., & Galup, S. D. (2006). The five-tier knowledge management hierarchy. Journal of Knowledge Management, 10 (1), 19-31
5. Joseph M. Firestone, Mark W. McElroy, Key issues in the new knowledge management, Boston, MA: Butterworth-Heinemann, KMCI Press. 2003, P. 350
6. MERTINS, K., Knowledge Management: Concepts and Best Practices. Berlin: Springer-Verlag. (2003)

Надійшла 14.03.2010

УДК 658.163

Н. Л. МАРУСЯК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ДЕБІТОРСЬКА ТА КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ ФІНАНСОВІ РЕГУЛЯТОРИ КРУГООБІГУ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто дебіторську та кредиторську заборгованість підприємства як основні фінансові регулятори кругообігу оборотного капіталу. Здійснено пропозиції щодо поліпшення стану розрахунків у практиці реалізації продукції у кредит.

In the article debit and credit indebtedness of enterprise as basic financial regulators of operating capital turnover are considered. Offers for improvement of the state of accounts in practice of realization the products in a credit are motivated.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, оборотний капітал, кругообіг оборотного капіталу.

Вступ. Дебіторська і кредиторська заборгованість є реальним явищем у платіжному обороті підприємства, вони виникають у результаті неспівпадання дати виникнення зобов'язання з датою платежу за ним. Проте їх динаміка в умовах фінансової кризи на підприємствах не забезпечує підвищення ефективності використання оборотного капіталу. На величину оборотного капіталу, безумовно, впливає його вкладання у виробничі запаси підприємств, однак великий обсяг заборгованостей характеризує ступінь незавершеності кругообігу оборотного капіталу та його трансформації в матеріальну і грошову форми. Для підвищення фінансової результативності всіх видів звичайної діяльності та забезпечення платоспроможності підприємствам необхідно прискорити кругообіг оборотного капіталу.

Економічні механізми, що забезпечують прискорення оборотності оборотного капіталу досліджувалися у працях багатьох науковців. Так, Радіонов зосереджував увагу на забезпеченні прискорення обороту капіталу, що вкладений у запаси [1, с. 11]. Вплив відповідності періодичності трансформації дебіторської заборгованості у грошові засоби періодичності погашення кредиторської на фінансовий стан підприємства окреслено у роботі М. Крейніної [2, с. 3]. На думку В. Шелудько, необхідним структурним елементом управління дебіторською заборгованістю та комерційним кредитом є кредитна політика підприємства [3, с. 333].

Проте в економічній літературі не повною мірою досліджено значення руху дебіторської та кредиторської заборгованості для кругообігу оборотного капіталу підприємства. Для стабілізації й прискорення якого, підприємствам необхідно звернути велику увагу на динаміку дебіторської і кредиторської заборгованостей та їх одночасне погашення.

Метою даної статті є дослідження дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства як основних фінансових регуляторів прискорення обороту оборотного капіталу і визначення фінансових операцій, що забезпечать прискорену трансформацію дебіторської заборгованості у грошові активи.

Основний розділ. Як відомо, фінансовий цикл розпочинається з моменту витрачання коштів на придбання матеріальних ресурсів і триває до моменту їх надходження у вигляді доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Збільшення його тривалості, несвоєчасне надходження доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) призводить до вповільнення кругообігу оборотного капіталу. Рівень завершеності фінансового циклу характеризують дебіторська і кредиторська заборгованості, які належать до основних фінансових регуляторів швидкості обороту оборотного капіталу. Позитивна результативність фінансового циклу забезпечує безперервність операційного циклу, від якого, передусім, залежить ефективна звичайна діяльність підприємств.

У сучасній практиці господарської діяльності, відвантажуючи вироблену продукцію або надаючи послуги, підприємства, як правило, надають покупцям комерційні кредити шляхом відтермінування платежів. Звичайно, таким способом підприємства намагаються збільшити обсяги реалізації продукції, однак при цьому зростають обсяги дебіторської заборгованості, внаслідок чого вилучають із обороту частину оборотного капіталу, відповідно, знижується рівень платоспроможності підприємства.

Як показало дослідження, впродовж останніх років господарської практики питома вага дебіторської заборгованості у загальній величині оборотних активів підприємств поступово зростала, що свідчить про деформовану структуру матеріалізованих форм оборотного капіталу (рис. 1). Так, питома вага дебіторської заборгованості у 2007 р. становила 59,2% загальної вартості оборотних активів, у 2008 р. – 61,4%, у 2009 р. – 64,3%. Домінування у згаданій структурі дебіторської заборгованості підтверджує нерациональне використання оборотного капіталу, що, в свою чергу, позначалося й на результатах роботи підприємств.

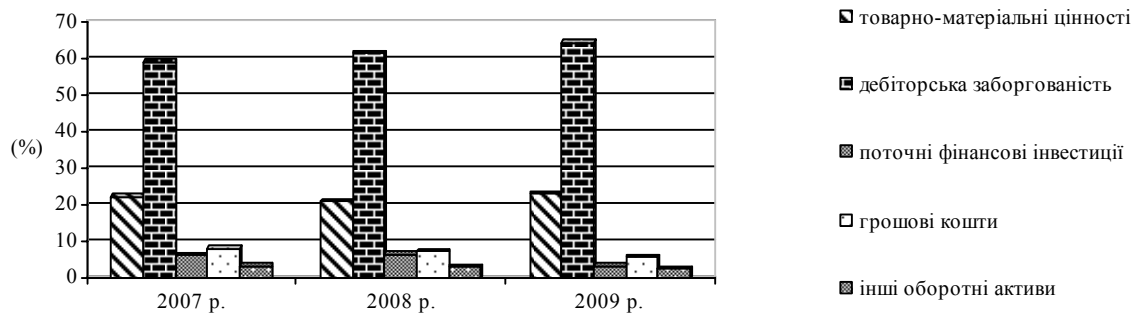

Рис. 1. Динаміка структури матеріалізованого оборотного капіталу підприємств України за 2007–2009 рр. [4]

Збільшення дебіторської заборгованості зумовлює зростання потреби в оборотному капіталі на стадії розрахунків і сповільнює його оборот. Внаслідок цього зростає період перебування оборотного капіталу в сфері обігу.

Отже, оборотний капітал, опосередковуючи сферу виробництва, не змінює свого обсягу, натомість у сфері обігу його частину вилучають із обороту підприємства у формі дебіторської заборгованості, що сповільнює період кругообігу та впливає на ефективність використання оборотного капіталу в сфері виробництва.

Як свідчать показники рис. 1, на підприємствах досить низький рівень контролю за дисципліною розрахунків при реалізації продукції. Водночас зауважимо, що зростання дебіторської заборгованості може бути зумовлене також багатьма зовнішніми і внутрішніми чинниками. Зовнішніми чинниками є чинний порядок розрахунків у країні, податкова, грошово-кредитна політика, рівень інфляції, обсяг ринку та рівень його насиченості. Вони практично не залежать від діяльності підприємств, і обмежити їх вплив складно. Внутрішні чинники – договірна політика підприємств, застосування різних видів розрахунків, стан контролю за дебіторською заборгованістю – залежать від рівня організації збуту продукції, налагодження контролю за виконанням договірних зобов'язань, цінової та фінансової політики підприємства.

В сучасних умовах ринкової конкуренції суб'єкти підприємницької діяльності змушені реалізовувати продукцію з відтермінуванням платежів, здійснюючи не беззбиткове вилучення з обороту частини власного оборотного капіталу. При цьому одна частина дебіторської заборгованості є закономірною, оскільки так передбачає порядок розрахунків, інша частина – прострочена та безнадійна дебіторська заборгованість, що виникає в результаті порушення платіжної дисципліни.

Зростання обсягів дебіторської заборгованості зумовлює подвійне вилучення оборотного капіталу підприємства, з одного боку, у формі відтермінування платежів покупцям, а, з іншого, – у формі сплати податкових зобов'язань, що виникають при реалізації продукції. Згадані розрахункові операції не тільки обмежують обсяг грошових потоків на підприємстві, а й уповільнюють кругообіг оборотного капіталу.

Сьогодні в Україні застосовують два методи визначення надходжень від продажу продукції, робіт і послуг: касовий та метод нарахування. Кожне підприємство обґрунтовує вибір методу визначення результатів фінансово-господарської діяльності, а саме доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт та послуг) відповідно до своєї облікової політики при складанні фінансової звітності. Облікову політику суб'єкт підприємництва визначає самостійно, враховуючи правові засади організації і ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Застосовуючи методи і принципи облікової політики, підприємство має враховувати її вплив на суми витрат та доходів, фінансові результати й на суму оподаткованого прибутку, оскільки облікова політика дає змогу застосування законного способу їх коригування. З-поміж згаданих методів підприємства віддають перевагу касовому методу, тому що за ним дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається в міру оплати покупцем розрахункових документів. Такий вибір обґрунтовує ступінь завершеності операції.

Проте відповідно до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” і Закону України “Про податок на додану вартість” підприємство позбавлене вибору методу для визначення валового доходу й дати виникнення податкових зобов’язань із податку на прибуток та податку на додану вартість. Зокрема, відповідно до пп. 11.3.3 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” датою збільшення валового доходу вважають дату, котра припадає на податковий період, протягом якого відбувається будь-яка з подій, що сталася раніше:

– або дата зарахування коштів від покупця (замовника) на банківський рахунок платника податку в оплату товарів (робіт, послуг), що підлягають продажу, у разі продажу товарів (робіт, послуг) за готівку – дата її оприбуткування в касі платника податку, а за відсутності такої – дата інкасації готівки у банківській установі, що обслуговує платника податку;

– або дата відвантаження товарів, а для робіт (послуг) – дата фактичного надання результатів робіт (послуг) платником податку [5].

Аналогічний порядок збережений пп. 7.3.1 Закону України “Про податок на додану вартість” щодо дати виникнення податкових зобов’язань із податку на додану вартість [6]. Але згідно з пп. 7.3.9 згаданого закону касовий метод визначення грошових надходжень можуть використовувати лише ті підприємства, в яких за останніх 12 календарних місяців обсяг оподатковуваних операцій не перевищував 300 тис. грн. без урахування податку на додану вартість.

Вибір підприємствами методу для визначення моменту завершеності операції та отримання доходу залежить від специфіки їх діяльності й впливає на швидкість обороту оборотного капіталу.

Існуючі на підприємствах розбіжності між обліковою та податковою політикою негативно впливають на ефективність використання оборотного капіталу, посилюють диспропорції між його грошовою і матеріальними формами. У зв’язку з цим грошова форма оборотного капіталу підприємств неспроможна забезпечити виконання платіжних зобов’язань підприємства, що зумовлює зростання кредиторської заборгованості (рис. 2).

Кредиторська заборгованість підприємств України упродовж 2007–2009 рр. домінувала над дебіторською заборгованістю. Це свідчить, що навіть використання залучених коштів постачальників у формі кредиторської заборгованості та податкового кредиту не могло забезпечити зростання ефективності використання оборотного капіталу, оскільки на кожну гривню кредиторської заборгованості припадало від 0,83 грн. до 0,87 грн. дебіторської заборгованості. А наявність переважаючої кредиторської заборгованості могла б ефективно вплинути на рух оборотного капіталу, тому що це додаткове збільшення обсягів оборотного капіталу в сфері обігу.

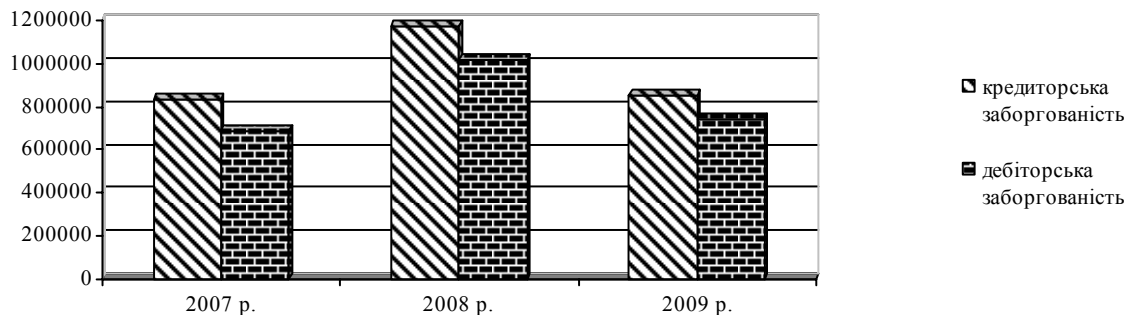

Рис. 2. Співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей підприємств України за 2007–2009 рр. [6]

Погашення кредиторської заборгованості, з одного боку, характеризує рівень виконання поточних зобов’язань, а, з іншого, прострочення періоду погашення кредиторської заборгованості понад термін позовної давності збільшує підприємствам інший операційний дохід, але при цьому порушуються господарські зв’язки, і підприємство втрачає довіру до себе підприємницьких структур. При цьому наявність дебіторської заборгованості потребує ретельного вивчення взаємозв’язку між зміною її обсягу та можливостями повернення, оскільки списання дебіторської заборгованості, яка не погашена у встановлений термін, регулюється законодавством, що призводить до збільшення витрат підприємств.

Висновки. Допущення великого обсягу дебіторської і кредиторської заборгованостей характеризує ступінь незавершеності кругообігу оборотного капіталу. Адже зовсім недостатньо, щоб сума дебіторської заборгованості не перевищувала суму кредиторської заборгованості, бо підприємство зобов’язане розраховуватися за боргами перед кредиторами незалежно від того, отримує воно борги від своїх дебіторів чи ні. Домінування того або іншого виду заборгованості призводить у підсумку до дисбалансу в кругообігу оборотного капіталу. Тільки такі обсяги дебіторської та кредиторської заборгованостей, які відповідають договірній дисципліні в межах правових термінів позовної давності, можуть позитивно вплинути на рух оборотного капіталу.

З метою поліпшення стану розрахунків у практиці реалізації продукції у кредит підприємствам слід враховувати:

- термін надання кредиту (розроблення типових договорів, що передбачають граничний термін сплати за продукцію);
- критерії кредитоспроможності, за якими постачальник визначає здатність покупця своєчасно виконати фінансові зобов'язання та можливі варіанти оплати, які звідси випливають;
- систему створення резервів за сумнівними боргами;
- систему збору платежів – процедури взаємодії з покупцями у випадку порушення умов оплати;
- систему знижок за обумовлений та достатньо короткий період оплати продукції.

Водночас, для ефективної системи взаємовідносин із покупцями підприємству необхідно забезпечити високоякісне формування портфелю споживачів, яким можна надавати кредит, визначати оптимальні умови кредитування, чітку процедуру пред'явлення претензій та рефінансування боргу.

Проте будь-яка ефективна система добору покупців на практиці не забезпечує від різноманітних накладок, у результаті яких, зокрема, виникає прострочена дебіторська заборгованість. Тому на підприємстві слід використовувати різні види фінансових операцій, що забезпечують прискорену трансформацію дебіторської заборгованості у грошові активи. Для цього підприємствам доцільно:

- враховуючи специфіку підприємств окремих видів економічної діяльності, розширити систему авансових платежів; найбільше це стосується виробництва на замовлення, оскільки така продукція орієнтована на конкретного споживача, і її неоплата обумовлює значне вилучення оборотного капіталу в дебіторську заборгованість;
- впроваджувати знижки при достроковій оплаті, що прискорюватиме швидкість обороту оборотного капіталу;
- використовувати вексельну форму розрахунків із споживачами продукції, що сприятиме зростанню гарантії погашення дебіторської заборгованості;
- практикувати використання факторингу і форфейтингу як форм рефінансування дебіторської заборгованості, що прискорить її трансформацію у грошові активи.

Література

1. Радионов Р. А. Экономические механизмы, обеспечивающие ускорение оборачиваемости средств, вложенных в запасы предприятия / Р. А. Радионов // Финансовый менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 11–25.
2. Крейнїна М. Н. Управление движением дебиторской и кредиторской задолженности предприятия / М. Н. Крейнїна // Финансовый менеджмент. – 2001. – № 3. – С. 3–14.
3. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент: підручник / Шелудько В. М. – К. : Знання, 2006. – 439 с.
4. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” // Відомості Верховної ради України. – 1997. – № 27. – С. 181.
6. Закон України “Про податок на додану вартість” // Відомості Верховної ради України. – 1997. – № 21. – С. 156.

Надійшла 14.03.2010

УДК 519. 86. 338

О. О. ОРЛОВ, О. В. ДЕКАЛЮК, С. В. ДЕКАЛЮК
Хмельницький національний університет

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено механізм інноваційних процесів економічного розвитку та державного регулювання інноваційної сфери, запропоновано заходи з удосконалення інноваційної політики держави.

The article is studying the processes of mechanism innovation of economic development and state regulation of innovation sphere, is proposed the steps in improvement innovation of state politics.

Ключові слова: інновація, процес, інноваційна діяльність, НДДКР, інноваційна політика, технологія, економіка.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується істотним прискоренням темпів науково-технічного прогресу, що обумовлює постійні зміни в структурі й динаміці суспільних потреб і, як наслідок, загострює конкуренцію в пропозиції нових товарів і послуг, а також покращенні їх якісних характеристик. У зв'язку з цим стійкість економічного становища більшості суб'єктів господарювання значною мірою визначається темпами і масштабами здійснення інноваційної діяльності, що дозволяє своєчасно і швидко реагувати на умови конкурентної боротьби, які постійно змінюються, шляхом використання різноманітних нововведень, забезпечуючи більш якісне й повне задоволення потреб ринку.